

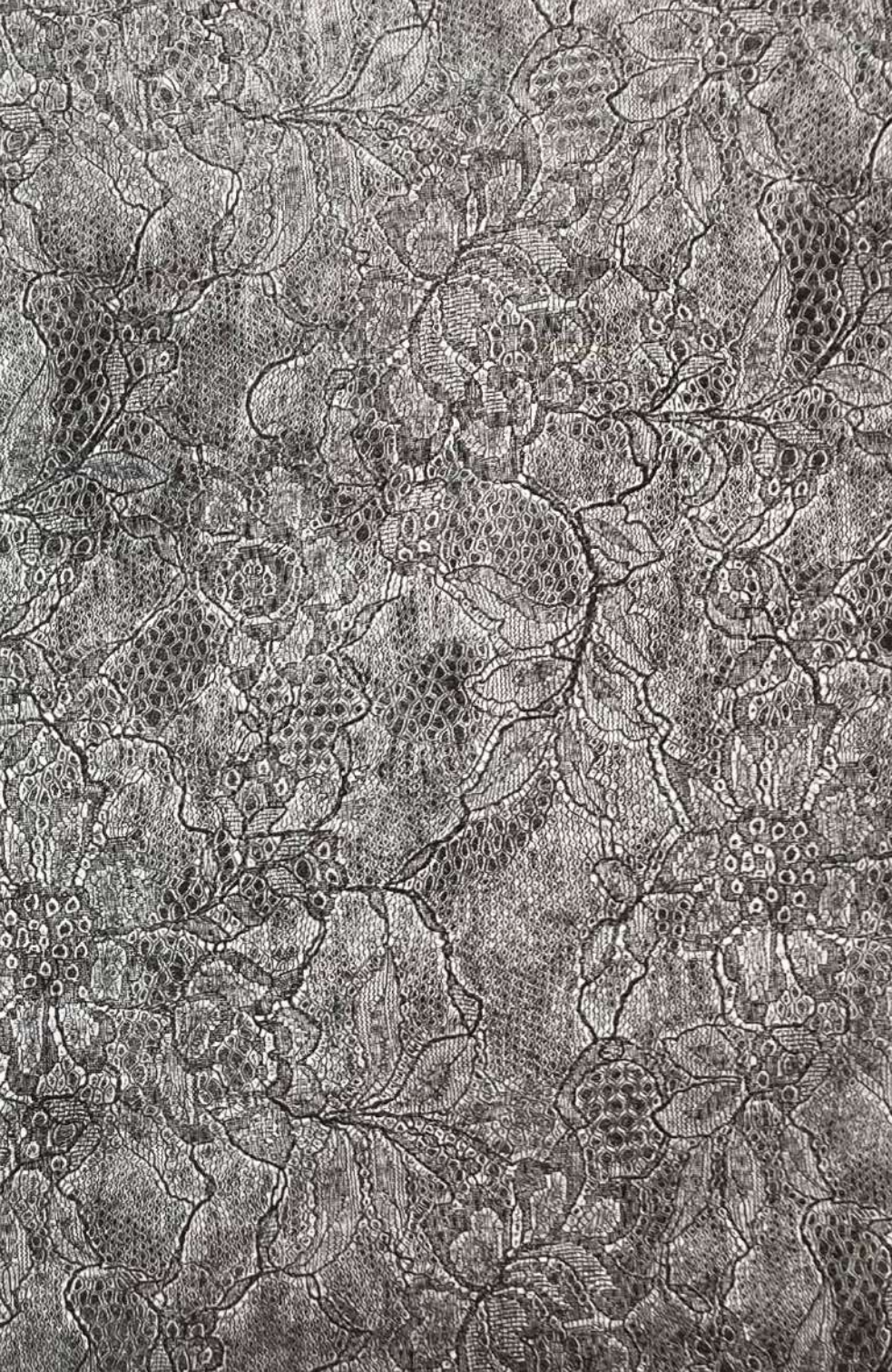
misèria

i companyia

Vida de Paquita la del Corte

Maria Andreu Traver

misèria

i companyia

Vida de Paquita la del Corte

Maria Andreu Traver

aunque estoy lejos de ti
es tan grande mi ilusión
que siento tu voz gentil
dentro de mi corazón.

En este 7 de Julio,
que tan feliz lo he pasado
te mando esta postal
para que te acuerdes
que en la guerra tienes

Un hermano

Leandro

La meva àvia és molt vella, té més de noranta anys, no crec que hagin de més majors al poble. Abans, quan estava bé, passàvem les hores juntes, ella fent ganxet i jo jugant o fent els deures. I parlàvem molt, m'explicava moltes coses.

“Ai, fill... jo que vols que et conte? Si quasi no he eixit del poble. I ací sols hi havia misèria i companyia.

Érem 5 germans. Remedios es va morir de petita. En eixa època era normal. Leandro també es va morir jove. Tereseta va viure fins major, però no tenia molt bona salut. I Pepe i jo fèiem el que podíem. Mon pare es deia Leandro també, i a ma mare Francisca, com a mi. De mal nom érem els Monjos.

A més el iaio Manolo era germà de llet meu perquè jo vaig mamar de sa mare, i “el tio” Agapito va mamar de ma mare per la xiqueta que es va morir. A voltes costa de tenir la pujada de llet o simplement no puja, i més llavors amb la mala alimentació, així que buscaven dones que haguéssim tingut els fills feia poc. Tampoc hi havia tant de menjar, així que intentaven alletar als fills fins el més tard que podien. El iaio va mamar fins als 6 anys. A ell li feia vergonya i li deia a sa mare “mare, vingui” i entraven dins del mas per a no mamar davant la gent.

Vam nèixer i vivíem a la casa que tu vius ara, però no era del tot així. La saleta i la cuina eren un corral. I de bany, ni pensar-ho... ací al poble no va haver aigua correnta fins que ta mare va ser major. Anàvem a fer les nostres necessitats al pati de les gallines, que estava a tres

carrers. I si tenies ganes per la nit, ho feies a un orinal i l'endemà te n'anaves amb ell a les mans pel poble per a tirar-ho al pati. A voltes, per les nits, mon pare ens deixava pixar al corral. Després vam fer un comú, que era un forat amb una tapa però sense desaigüe, ho havies de traure tu. Dutxa tampoc en teníem, ens dutxàvem en una tina una volta a la setmana, però també hi havia gent que no es llavava mai. La roba la llavàvem a les basses amb sabó que feiem nosaltres. Quan teníem la regla gastàvem "panyos" de tela i els xiquets gasses, que també eren draps.

Les cases llavors eren molt pobres. No hi havia decoració. Basquets o troncs servien de cadires i els llits estaven fets de palla. Hi havia una cullera per a cadascú, un ganivet per a tots, cap tenedor i poca cosa més. Ma mare era moderna i si que teníem algun trastet. Tampoc va anar vestida sempre amb faldellins com la majoria de dones del poble, es ficava alguna bata de tant en tant.

A Castelló era diferent. Quan jo era molt petita ens en vam anar a treballar a una venta, la venta del Borriolenc es deia. Els meus pares volien eixir del poble. Ací sols hi havia misèria i companyia. Allí, les senyoretas no volien fer la compra perquè carregar embalums (bultos) estava mal vist. Ma mare els feia el favor d'anar alguna volta perquè ella no tenia vergonya, al poble havia treballat tota la vida al camp. Vam acabar tornant al poble perquè mon pare estava allí i teníem les terres que donaven de menjar.

Mon pare tenia vaques. Tots els xiquets del poble anaven a veure-les. Diuen que família dels Monjos sempre hem tingut caràcter. Pepe i mon pare discutien prou. Quan Pepe va tenir fills no els va dir que ell era el seu avi, així que anaven a verure-les com si fossin uns xiquets més del poble i no els seus nets. També diuen que el meu germà rondava molt el prostíbul. La seva dona es va morir molt jove...

El meu germà Pepe no volia treballar a la terra, així que mon pare li va muntar una panaderia. Es va quedar un any a viure amb nosaltres un panader de Peníscola per a ensenyar-nos. La majoria es feien el pa a casa, però anaven al forn a coure'l. A mi em feien agafar una burreta que teníem i anar a repartir pa pels masos. La burreta es sabia el

camí i anava tota sola i a voltes els xiquets del poble em seguien. Però el meu germà no la va voler i la panaderia se la va quedar mon pare. Després li va montar una carnisseria però a la guerra la van bombardejar i es va quedar sense res. No res, misèria i avant...

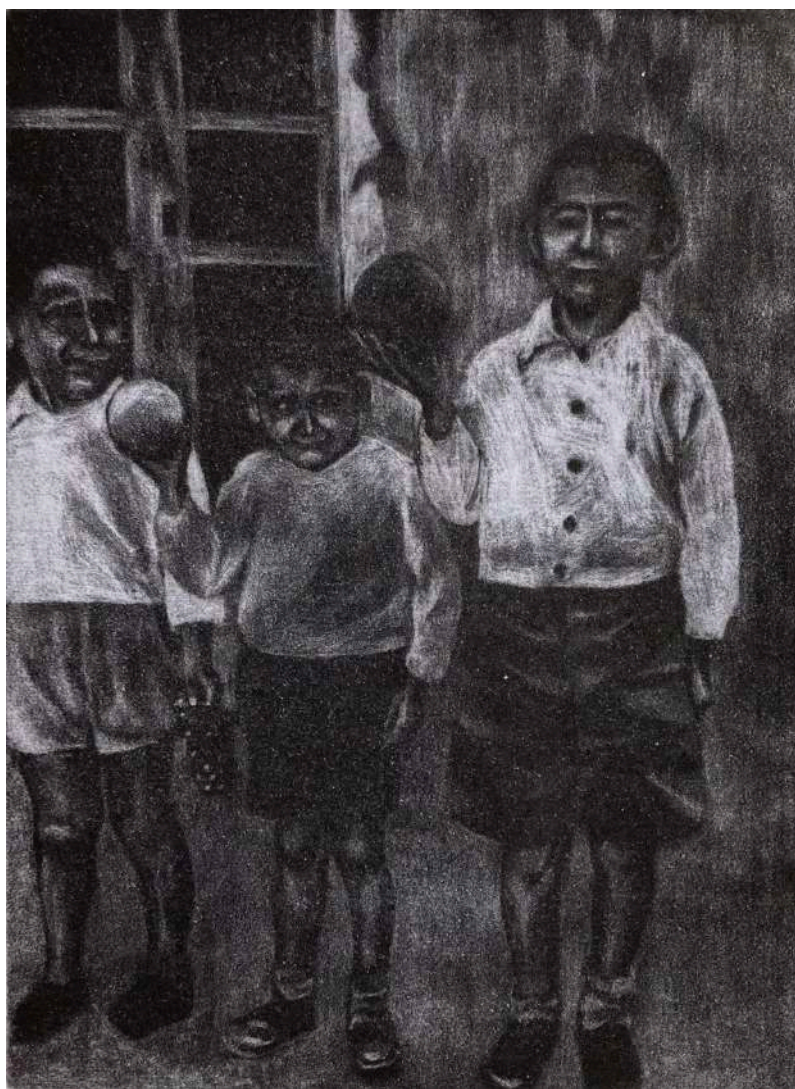
Ma mare tenia una tenda d'obra (de coses per a casa, olles, plats, gots...) i després, allí la meua germana Tereseta va montar una tenda de menjar.

I a banda d'aixo teníem la terra. La gent que tenia terra no vam patir tanta fam, sempre teníem alguna cosa damunt la taula. Nosaltres estàvem bé. Si jo tenia sabates i tot! Me'n recorde que un dia ma mare em va donar un quadradet de xocolata i em va fer menjar-me'l dins de casa per a que no em veiessin els altres xiquets, pobres. Als meus veïns els pares els deien si es gitaven sense sopar els donarien una pesseta i per a dinar al dia següent els deien que si volien dinar els tornessin la pesseta que els havien donat. Els fills de la mestra després de la guerra li furtaven l'esmorzar a l'altra avia teua, i gràcies a això van anar passant. Molta misèria, fill...

Al meu germà Leandro li va tocar la loteria i em va donar 100 duros i una bicicleta, que llavors en tenia qui en tenia, de bicicleta. Els homes tots, però de dones no cap. Al meu germà 100 duros més i la bicicleta també, i a Tereseta 100 duros i un rellotge de plata. Tot el que li va sobrar li ho va donar a ma mare. Li deia "mare quede's-ho vosté que jo me n'hauré d'anar a la guerra". Ell no es va gastar res. Era molt noble i molt bo. Leandro tenia una càmera de retratar que li va donar un tio que ja no la volia. Per això tenim alguna foto.

Jo vaig arribar a anar a l'escola uns anys. Després durant la guerra van fer de les escoles un hospital i jo ja no vaig tornar més. Els xics i les xiques anàvem separats. A nosaltres ens ensenyaven a fer labor, i a ells matemàtiques. Teníem una maletí de fusta i un estoig de fusta també (qui en tenia) i a escola ens donaven tinta (l'única cosa que ens donaven). Jo només tenia un llibre. Hi havia una xemeneia i cadascú portava un tronquet per a escalfar-nos. Ens obligaven a parlar castellà, però nosaltres no sabíem perquè al poble mai s'havia parlat res que no fos valencià. Un dia a classe va entrar un grill, i la mestra li va

dir a la tia Paca “písalo, písalo” i Paca, pobreta, li va contestar “Doña, aquí delante de todos me da vergüenza”. Ens castigaven moltes voltes: ens pegaven en el regle als dits, ens ficaven els braços en creu aguantant llibres... Escriure en l'esquerra estava molt mal vist també. Després, amb Franco, abans d'entrar a l'escola feien penjar la bandera i cantar el Cara al Sol o Viva Espanya amb el braç alçat i després resar el Padre Nuestro. Els mestres passaven tanta fam que a voltes els hàviem de portar nosaltres alguna cosa que tingueren per casa per a que pogueren menjar.

El iaio Manolo també anava a l'escola. A ell li agradava molt aprendre. Venia tots els dies des del mas en bicicleta. De més major es va quedar sord d'una orella per una infecció i anava i tornava tots els dies a Castelló amb bicicleta a que el curaren. Les distàncies es mesuraven en hores caminant, i deien que estava a 6 hores, uns 30 km. Quan algú es ficava malalt i la família anava a veure'l eixien per la nit per a arribar al matí següent. Molta gent vivia en masos. L'auelo em deia que per les nits s'ajuntaven tots i passaven una bona estona a la fresca. Nosaltres sols anàvem al mas quan era època de figues. Ens emportàvem tots els animals i ens quedàvem allí eixa temporada. El mas s'omplia de gent perquè ma mare acollia a tots els que no tenien on quedar-se.

A l'escola “recreo” no en teníem, però a l'eixir si no anàvem a treballar, els xiquets ens ajuntàvem a jugar. Jugàvem al xurro media manga mangotero, al potet, al diablo, a les caniques, a les birles, al yoyo, a les ballarugues, saltàvem a corda... ens fèiem pilotes també en paper i cordell. En pedretes... mare en pedretes! Podíem jugar a moltes coses en pedretes. Jo tenia fins i tot una nina de drap que em va cosir ma mare i jugava a casetes amb les coses de la tenda d'obra.

També hi havia un trinquet per a jugar a pilota valenciana. Més tard quan ja festejàvem l'auelo i jo van obrir el cine i anàvem totes les setmanes perquè a ell li agradava molt.

També feien festes de Sant Antoni, d'Agost... els homes anaven al bar i les dones es quedaven a casa fen ganxet. Feien carnaval també però després Franco el va prohibir. Estava prohibit anar al ball, no es podia

ballar, tot i que l'auelo diu que al mas si que ho feien. Es reunien els masos del voltant, uns tocaven la guitarra, altres cantaven... Els homes si que bevien. Mon pare es feia una barreja (cassalla i moscatell) o una palometa (cassalla i anís) tots els dies abans d'anar a treballar, i dinaven amb vi. Les dones no solien veure. Als xiquets per a berenar ens donaven una llesqueta de pa en vi.

Un cop es va assomar una xiqueta al ball del poble i al dia següent a missa no li van donar la comunió. Un altra vegada, quan ja havia nascut la tia, per no portar calces van enviar a un altra xiqueta de l'església. Anàvem tots els diumenges a missa, i estava prohibit treballar, ni al camp, ni anar a les basses o llavar... ma mare feia la feina de casa per a que no la veiessin. Si no anaves el dilluns a l'escola el professor ho sabia i et pegava amb el regle.

Un dia van fer pregó que començava la guerra i que ens n'anéssim tots a casa. Jo tenia 10 anys. Per ordre de l'alcalde es va demanar que es presentaren tots els soldats a l'endemà al mati per a anar-se'n. Tots els sobrants de cupo també. El meu germà Leandro era sobrant de cupo així que li va tocar també. I vinga a demanar soldats... van arribar a la quinta del biberó, pobres xiquets. Tot misèria. Pepe era de la quinta del 29, la mes vella, i Leandro de la del 36. Vam tindre sort perquè a Leandro el van ficar de xofer. A Pepe si que li va tocar a un poble de Tortosa que es deia Roquetes. A mon pare i als de la seua edat els va tocar fer trinxeres. Els arplegaven amb un camió i se'ls emportaven. Les dones i els xiquets trèiem terra per a fer els refugis.

Espanya estava dividida en dos partits, els rojos i els negres. Barcelona era dels negres, i Castelló i València dels rojos, i hi havia trinxeres a un costat i a l'altre. Ací al poble estàvem a la retaguardia, estàvem més tranquils.

Quan et cridaven per a la guerra et tocava segons el que pensés el que manava de tu. De vegades la gent desertava i se n'anava al bàndol contrari. Podies lluitar contra els teus propis germans... Altres vegades perdies i manaven de tu els de l'altre bàndol i et tocava anar a matar als mateixos a qui estaves defensant el dia anterior.

El front s'estava arrimant. Van fer pregó dient que estaven els nacionals i que qui volgués anar-se'n que se n'anés, que anaven a tirar tots els ponts perquè els costés més entrar al poble.

La família de l'auelo se'n va anar davant. Van carregar a la mula i a un carro tot el que tenien i se'n van anar. Imagina't si tot cabia en un carro... Portaven gàbies amb animals per a tindre alguna cosa que menjar. Però quan anaven per Borriol els van pillar els bombardejos i es van quedar sense res. Van arribar fins a Catarroja (Valencia) on un home els va deixar quedar-se a canvi de treballar.

Nosaltres també volíem anar-nos-en, però un home li va dir a mon pare "quedi's tio Monjo, quedí's que vostè no ha fet res malament. Jo me n'he d'anar que he sigut alcalde, però vostè millor que ací no estarà a cap lloc". Li vam fer cas i ens vam quedar.

La gent es va ficar a robar, tant d'un bàndol com de l'altre. Robaven animals, el cultiu de les terres... Inclús van ocupar cases. Entre això i que venien els bombardejos mon pare va decidir vendre els animals. Ma mare li deia no ho vengues que t'eixiran els diners roïns. I efectivament, després no van valer.

Franco tenia més força i podia bombardejar. Quan van començar les bombes la gent se va espantar i se'n va anar pels masos o a les coves de les muntanyes. Nosaltres vam anar a viure a un magatzem que teníem dalt del refugi aeri així només tocaven les campanes (perquè hi havia soldats vigilant al campanar) ens podíem amagar corrents. Ma mare va agafar una cuina econòmica per a fer-nos el menjar a tots i allí dormíem també com podíem. A més, estàvem a bon lloc perquè teníem els llavadors davant. Tenien varies eixides, per si una bomba queia poder fugir per l'altra. Dins no hi havia llum. Hi havia gent que plorava, altres resaven, es lamentaven pells fills que tenien a la guerra... Primer es sentia un xiulit, xiiiiiiiui, i després es sentia la explosió. Boooooooooom, i tu ja sabies que la bomba havia caigut. Tot s'omplia d'olor a pólvora... Ens posaven pals a la boca perquè no la poguéssim tancar, ens deien que si no ens quedaríem sords. Les bombes feien uns forats tan grans com aquesta casa.

Una bomba va caure a la plaça. Antigament eren dos carrers amb cases al mig, però les va enderrocar totes. Allí era on tenia la carnisseria el meu germà. També van tombar una casa plena, amb una dona i el seu net dins. Van morir tots dos. Un altra bomba va tombar una casa i va roblir a una xiqueta. Els avis estaven desesperats per treure-la, pero ella sols cridava "amagueu-se, la tia Amparo s'ha mort i el xiquet també, però jo estic bé, amagueu-se vosaltres, pel que més vulgueu". A uns avis els havien portat als nens de Barcelona pensant que al poble no passaria res però va caure una bomba i van morir tots.

Cremaven escoles, esglésies, sants... igual uns que uns altres. Els papers de l'ajuntament es van cremar, per això al meu DNI fica que tinc un any menys dels que tinc de veritat. Sabem que es així perquè tenia la mateixa edat que l'auelo.

Als d'esquerra com mon pare els van fer traure les runes en jornal de vila, que volia dir treballar per a l'ajuntament sense cobrar res. Vinga treure matxos morts que s'havien quedat als corrals... Tot misèria.

El dia que va passar el bàndol dels negres per Benlloch, que era l'exèrcit de Franco que venia des d'Àfrica, els soldats republicans ens van dir que ens reagruparem als masos, que anirien molt controlats però que eren molt malcriats i igual podien robar com com agafar dones o a saber... Van fer carretera de tants que en van passar. Ma uela tenia molta por. Deia que mala experiència en això: a la guerra dels Carlins, quan era xicoteta, estaven ella i el seu germà asseguts al brancal per a veure passar als soldats, i un d'ells li va pegar una urpada al germanet, el va muntar al cavall i mai més el van tornar a veure. A saber que li degueren fer pobre xiquet. Així que ens vam tancar al mas. Nosaltres mai havíem vist gent negra. Vam escoltar a gent passar tota la nit, com caminaven i com parlaven, encara que no enteníem res. Ma mare va veure a un xic que portaven en una camilla sense cama i molt mal ferit. Va eixir a donar-li un ou amb sucre perquè son molt d'aliment. Pobra, pesnaba en els meus germans, plorava i deia ai "els meus xiquets, que deuen fer els meus xiquets..."

Leandro havia d'enviar les cartes a França i des d'allí que ens les enviaren a nosaltres, de forma que si el meu germà tenia problemes

no poguessin trobar-nos. Pepe les enviava a Vilanova (el poble del costat) perquè l'alcalde d'ací era d'ideologia contrària i no deixava que les seves cartes entraren al poble, així que quan sabíem que hi havia cartes anàvem caminant a Vilanova a recollir-les. A més, llegien la correspondència. Fins i tot després d'acabar la guerra les famílies amb gent exiliada havien de ficar missatges ocults per a dir-los que no podien tornar encara. Per exemple enviar records d'una persona que havia mort feia molt de temps, i tu ja sabies que les coses estaven molt malament i no podies tornar.

Nosaltres vam tindre un refugiat a casa. Es deia Paco i era mariner. Però després se'n va anar i no l'hem tornat a veure.

Van afusellar a molta gent. Ací en van a molts després de la guerra, perquè els feien dir viva Franco en el puny alçat i no van voler. Al poble també va desaparèixer molta gent. Una dona pensava que l'home els havia abandonat a ella i als fills, i fa poc van veure el seu nom a una llista del camp de Mauthausen. Molts van tindre que exiliar-se a França als camps de refugiats, en condicions molt, molt dures. Estaven a la platja i era mes de gener. Estava tot ple d'excrements. Un home conta que va sobreviure gràcies a que per la nit sa mare se'l ficava contra el cos per a donar-li calor. Però moltes mares no van poder fer res per a salvar als seus fills.

Quan va acabar la guerra Leandro i Pepe van poder tornar sans i estalvis els dos. Van passar pels camps de concentració d'Espanya, tot i que la gent no es conscient de que ací també hi va haver. Allí els avalaven. Preguntaven als alcaldes dels seus pobles, als capellans... Leandro va tornar, però Pepe va estar tancat a la presó molt de temps condemnat amb pena de mort per haver sigut jutge de pau del poble. A mon pare també el van tancar. No havia fet res, però sols per ser d'esquerres...

Eixos tres anys de guerra ni van batejar a ningú ni van donar la comunió a ningú. La guerra va acabar quan el front estava a les Coves de Vinromà, a 15 km d'ací. Jo tenia 13 anys.

La guerra no va solucionar res. Cap guerra ho fa.

Nosaltres ens vam dedicar a l'estraperlo per a poder menjar. Ma mare baratava oli, que era molt escàs. A més, teníem algun animal i terres, així que gràcies això vam anar passant, ja que amb les cartilles de racionament no hi havia prou. La gent va passar molta fam... el pa de racionament era un negre i més roï que la tinya. L'alcalde sabia que la dona de Pepe comprava i venia a l'estraperlo, així que com el cotxe de línia cap a Castelló eixia a les 2, li feia anar a firmar a l'ajuntament a les 2:30. Pobra, tenia 3 fills, la carnisseria l'havien enderrocat els bombardejos i l'home estava a la presó. Era molt cruel, eren conscients de que si tancaven als homes a la presó o als camps de concentració castigaven a tota la família, ja que eren ells qui portaven els diners a casa.

Als 14 me'n vaig anar a viure a Castelló en Leandro que es va ficar a treballar de cobrador al Pajarito dels autos Mediterraneo. Els amos eren família nostra. A Leandro tot el mon se l'estimava molt. Juga-va molt bé a futbol. Un dia hi havia un partit Benlloch-Cabanes, i els d'autos Mediterraneo, que eren de Cabanes, li van fer fer hores extra per a que no pogués arribar. A l'acabar el seu torn a Castelló va agafar la bicicleta, va arribar fins al poble a punt per a jugar i van guanyar.

Pagàvem 8 duros al mes per dret a cuina, una habitació on dormia el meu germà i una alcova on dormia jo. Ell ho pagava tot. Era molt bona persona. Cobrava 12 pessetes diàries, i una fogassa de pa d'estraperlo ja en valia 10. Era justet per a mantindre's a ell, però en canvi se'm va emportar a mi per a que pogués aprendre a cosir. Jo a canvi li feia la feina de casa. Per a anar a comprar em donava una monedeta, i en això comprava fins on arribés. Si tenia sort eixa setmana podia comprar fins i tot fruita. Jo estudiava al taller de confecció on havia d'ajudar també. Un dia em van fer fer un vestit de paper imitant un de Joana la Boja.

La senyora Teresa, la dona a la que alquilàvem la caseta va faltar, però va deixar al testament que no ens tiraren de casa fins que no haguera après a cosir. Vaig estar allí estudiant 5 anys. Algunes vesprades jo i les meues amigues anàvem a veure com eixia la marquesa amb el cotxe de cavalls i les seves flors al pel... era la nostra distracció.

Ma mare era diabètica i estava cega d'una pujada de sucre. També li havien de tallar el braç. Leandro no es treballava bé, però va voler esperar-se a que li tallaren el braç a la mare per a anar al metge ell. Sempre pensava en els demès primer. Li van dir que tenia tuberculosi. Ma mare i mon pare van anar a acompanyar-lo i se'l van deixar allí ingressat al sanatori, però ell encara estava bé. En se'n demà va vindre el cotxe de línia en el "recao" de que no pogué fins que la família de Leandro no hi fos, que era el seu enterro. La gent moria molt de tuberculosi en aquella època, però la penicil·lina va fer meravelles. Menys al meu germà, que es veu que era al·lèrgic i quan el van punxar es va morir. No el vam tornar a veure més.

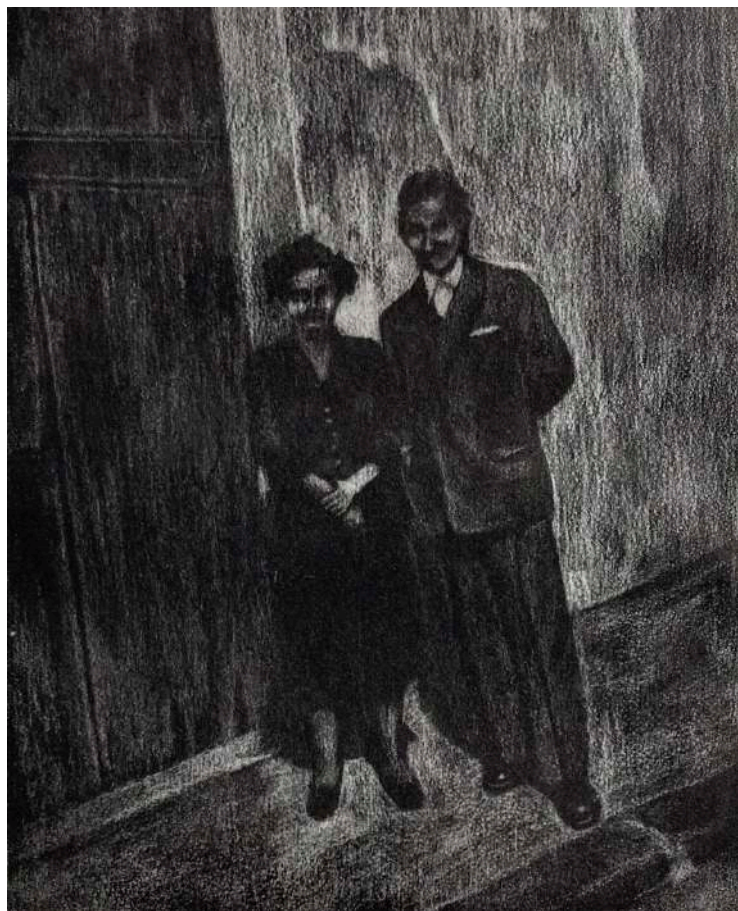
Els meus pares estaven separats. A mi em donava molta vergonya, en eixa època no era normal. Jo no volia que ningú vingués a casa. Tot i així, mon pare es va morir cridant el nom de ma mare i estan enterrats junts. De vegades em deia "deixa la porta del racó oberta que vull parlar en ta mare" i li demanava perdó i eixes coses...

Em vaig haver de ficar a treballar per a poder pagar el nínxol del meu germà i la insulina de ma mare. Em vaig fer modista, per això em diuen Paquita la del Corte. Cosia per a d'altri. Rebia les revistes de Corte i Confección i anava a veure les passarel·les a València. Totes les xiques del poble venien a que els ensenyés el que sabia.

Una nit de festes una xica que m'ajudava va vindre amb el seu germà i en un amic del germà, l'auelo Manolo. A festes també cosia de nit perquè tenia molta feina. I no res... vam començar a ajuntar-nos i a festejar. A mi em va agradar el seu pensar. Ell deia que jo li feia gràcia als 14 anys ja. Però no van fer res fins casar-nos. Ni un besito. Hi havia molt d'aprofitat i s'havia de tenir molt de compte. Jo tenia 27 anys. Llavors ens casàvem vestides de negre. De lluna de mel vam anar a València. Es el més lluny que he anat. Els homes anaven més lluny, ja que havien d'anar a la mili. Pobres... era molt dura, misèria i companyia.

Vam tindre a la tia Paqui, i 12 anys després a ta mare, Mariada. Jo em vaig deixar la feina, perquè entre la casa, la xiqueta i anar al camp no podia. A partir de llavors sols vaig cosir per a gent molt propera a mi.

Els vestits de comunió de Paca i Tere, algun de boda... Deien que les dones només anàvem a ajudar al camp, però quan no era l'ametlla era la garrofa, i quan no, l'oliva, i al capdavant treballaves tot l'any. Anàvem caminant fins al bancal les hores que foren i després ens ficàvem a treballar. Ta mare era molt menudeta, i a ella li fèiem anar a per l'aigua per a que no es cansés tant. Un dia la vaig encontrar plorant perquè es pensava que la castigàvem fent el treball més pesat. Imagina't el que era sols anar a per aigua.

A més, també teníem que cuidar a la gent major perquè era la única dona de la família, ja que la tia Tereseta no estava molt bé tampoc. A casa van estar Tereseta i ma uela per part de pare, la germana de ma uelo i el seu home. També va estar el tio Blai, un cosí germà. Ta mare dormia a casa amb Tereseta la de la Tenda, la tia a casa la tia Tereseta del Bassot (la germana de mon pare) i l'auelo a casa dels pares.

La mare de l'auelo sempre anava vestida de negre amb faldellins, un davantal i un mocador al cap. Quan una dona es quedava vídua havia d'anar de dol tota la vida.

Ma uela Teresa (la mare de ma mare) es va morir la més major del poble. I mira que de xiqueta es pensaven que estava morta. Era la època del còlera i es morien com a les mosques. El fosser no tenia tems ni de menjar, un enterro darrere l'altre. Com en el virus d'ara. No visitava ni el metge, arribava l'enterrador, els carregava al carro i au. Ni caixa ni res. Tot misèria. Son pare se la va emportar a ella i al germanet a un mas per a estar lluny de la gent. Però un dia se'ls va trobar morts als dos igual. A l'arribar el fosser va enterrar al xiquet, però després li va dir que portava des del mati sense menjar, que li deixés fer un mosset i tornaria a per la xiqueta. Al tornar, quan anava a carregar-la el pare li va dir que eixa xiqueta no estava morta. El fosser li deia "com no ha d'estar morta, no la veus?" Però ell no li va deixar carregar-la. I mira, va reviscolar i va acabar morint-se la més velleja del poble.

La gent del poble que podia va començar a comprar-se pisos a Castelló. Nosaltres vam pensar que així la tia i la mamà podrien estudiar. Jo anava i tornava de vegades, i l'auelo, que es va quedar al poble treballant les terres, venia a replegar-nos els divendres i a tornar-nos els

diumenges amb una furgoneta 2 cavalls que no tenia ni lletra encara. L'auelo també va comprar un dels primers tractors del poble. El van comprar entre tres. A Castelló vam tindre la primera tele. Només en teníem una, no com ara. I vam tardar en tindre'n. Venien els representats però nosaltres els dèiem que no, que havíem de pagar el tractor encara. Al poble les teles també van arribar als bars. Una de les primeres teles estava a casa Milagros. Ens juntament tots allí a veure-la.

Després vam tornar a Benlloch perquè la tia es va casar i ta mare estava estudiant a València, fins que també es va casar i vas nàixer tu. I a partir de llavors ja ho saps tot."

Si, jo ja ho se tot, ja que a més, les meves dos avies em van cuidar cada vesprada des que vaig nàixer.

Ma mare deia que ma uela mai havia tingut molta salut, però ella feia sempre tota la feina igualment. Quasi no podia caminar, però em portava a l'escola cada dia amb el seu carret. Quan sabia que m'agradava alguna cosa, me'n pastava per a berenar tots els dies. Només tenia una butaca a sa casa, i ella i l'auelo s'asseien a una cadireta per a que jo pogués seure a la butaca. Recorde que sabia que m'agradava dibuixar i sempre em comprava colorins, tot i que els retoladors sempre se li assecaven i els fulls se li arrugaven. Que em renyava per escriure amb la ma esquerra, i ara escric en la dreta. Sempre em recitava poesies de Bécquer, ja que com sols tenia un llibre se'l va llegir tantes vegades que se'l va aprendre de memòria.

Un dia vaig caure i em vaig partir el llavi. Li vaig demanar tantes vegades que no em portés al metge que pobra, em va fer cas. Només volia que no patira. Ara tinc una cicatriu.

Sempre em vol regalar coses com un rellotge de fa 70 anys que ni funciona, però pobra es l'únic que té. Em donaria la seva vida.

També recorde que tenia motes fotografies de Leandro per tota la casa. I inclús que algun home major em parlés d'ell al trobar-me'l pel carrer 80 anys després.

O anar als pobles del costat i que em reconegueren per ser neta de Paquita la del Corte, la de les manetes d'or, ja que ella havia cosit a les senyoretetes.

Un dia es va quedar esperant a l'auelo i a l'hora de dinar no va arribar. Ma uela mai havia eixit de casa sense sostén. Aquell dia ho va fer. Sempre li ajudava ell a cordar-se'l però aquell dia no havia arribat, així que va baixar unes escales que tan a penes podia baixar tota sola, i va anar caminant fins l'era on se'l va encontrar. Des d'aquell dia va vindre a viure amb nosaltres per a no estar sola.

Recorde que es passava totes les vesprades senceres fent ganxet, però va deixar de veure's bé i ja no podia. Ni llegir, ni mirar la tele, ni jugar a cartes. Anaven a caminar totes les amigues i a ballar a la llar dels jubilats en ma uela però poc a poc va deixar de poder moure's. Tampoc pot netejar, ni cuinar, ni ajudar a la filla a fer res de casa. Ni tan sols pot anat tota sola al bany. Tot això sent conscient de tot el que li està passant.

Totes les nits la senc plorar i dir que vol morir-se, que sols es una carrega i molesta. Tota la vida cuidant als demès i ara es sent una càrrega per a tots.

Fa molts anys que te depressió, però com es major tots els metges diuen que es cosa de l'edat i que no es pot fer res. Però pocs metges es preocupen de mirar-la. De vegades, només de trobar un metge un poc simpàtic que l'escolte, ja fa que torni a casa la mar de contenta.

Ara, a la sala, la observe: de vegades somriu, potser revivint algun record agradable. Altres se li enfosqueix la cara, qui sap per què. Un bon foc a la xemeneia, la televisió, la nevera plena... Aquells temps de "misèria i companyia" van passar a la història. Però ella ja no és conscient. O tal volta, és que el pas del temps s'ha emportat molt més que la misèria.

